

Tadeusz Lewaszkiewicz¹
(Poznań)

Górnołużyckie wyrazy złożone z członem *wulko-* w „Nowej dobie” z lat 1977–1980 (na tle historii złożzeń z *wulko-*)

Słowa kluczowe: język górnołużycki, słowotwórstwo lużyckie, złożenia z członem *wulko-*, leksykografia lużycka
Keywords: Upper Sorbian language, Upper Sorbian, word formation, compounds with the *wulko-* element, Lusatian lexicography

Uwagi wstępne

Artykuł dotyczy języka górnołużyckiego, ale swoje rozważania rozpocznę od uwag o wyrazach złożonych w polszczyźnie i w języku niemieckim. Poruszona tematyka jest związana również z językiem górnołużyckim.

Wśród polonistów przeważa przekonanie, że w języku niemieckim jest znacznie więcej wyrazów złożonych² niż w polszczyźnie. Wprawdzie nikt jeszcze nie dokonał odpowiednich badań porównawczych i ilościowych na podstawie słowników tych języków i zwłaszcza piśmiennictwa niemieckiego oraz polskiego przynajmniej z kilku stuleci, ale mimo to wydaje się, że jest to pogląd nieprzekonujący lub wręcz niesłuszny.

Irena Klemensiewiczówna [Bajerowa] zamieściła w indeksie do swojej znanej książki (Klemensiewiczówna 1951) około 1600 złożzeń, jednak jej kartoteka liczyła 14 716 złożonych jednostek leksykalnych. Były to wyrazy wyekscerpowane głównie ze *Słownika języka polskiego* (tzw. *Słownika warszawskiego*, t. 1–8, Warszawa 1900–1927) oraz częściowo przejęte z żywego języka. Autorka odrzuciła jednak wyrazy staropolskie i gwarowe. Gdyby uwzględniła tego typu materiał, to jej kartoteka byłaby znacznie bogatsza.

---

¹ ORCID: 0000-0003-0676-9841

² Wyraz złożony/złożenie to jednostka leksykalna, która ma w obu członach wyrazy samodzielne.

Oto odpowiedni cytat z przywołanej książki:

Zgromadzony tak materiał przedstawia się bardzo obficie, gdyż liczy 14.716 pozycji, w tym 6381 (43%) rzeczowników, 7342 (50%) przymiotniki, 631 (4,21%) przysłówków, 154 (1,4%) czasowniki, 133 (0,9%) liczebniki i 75 (0,5%) zaimków. A jednak trzeba zdać sobie sprawę z tego, że wcale nie jest to cały zasób wyrazów złożonych naszego języka. Całego nie da się wyczerpać, gdyż istnieją typy tych wyrazów, które można na nowo tworzyć i tworzyć – teoretycznie biorąc – w nieskończoność. Tak np. – ileż to jeszcze można tworzyć wyrazów z *pół-* oprócz tego tysiąca (z górą), który wymienia Słownik Warszawski; (każdy chyba rzeczownik może być w jakimś sensie użyty z owym *pół-*) (Klemensiewiczówna 1951: 7).

Badaczka przywołuje również słuszny pogląd Witolda Doroszewskiego: „Ustalić liczbę przymiotników złożonych w języku polskim jest oczywiście rzeczą trudną, a nawet niemożliwą, przede wszystkim dlatego, że są to formacje fakultatywne, które można tworzyć doraźnie i w zakresie nieograniczonym” (Doroszewski 1935/1936: 60). I. Klemensiewiczówna dodaje własny komentarz: „Istotnie! Zauważmy choćby tylko wielość możliwych kombinacji nazywających różne dwubarwności, jak np. zielono-żółty, niebiesko-czerwony, biało-czarny (oba IK). Słownik wymienia znikomą stosunkowo ilość takich przymiotników” (Klemensiewiczówna 1951: 8). Duże bogactwo leksykalne złożzeń (tylko imiennych i wyłącznie we współczesnym języku polskim) ukazuje także książka Zofii Kurzowej (1976).

Jeśli chodzi o bogactwo ilościowe złożzeń wyrazowych w języku niemieckim i polskim (w aspekcie synchronicznym i diachronicznym), prawdopodobnie nie stwierdzi się wyraźnej różnicy. Natomiast jest pewne, że język niemiecki (przez stulecia kontaktujący się z polszczyzną, przez ponad sto lat jako urzędowy w zaborze pruskim i austriackim) wywarł duży wpływ na strukturę polskich wyrazów złożonych w postaci tzw. kalk (np. *czasopismo* – *Zeitschrift*, *duszpasterz* – *Seelsorger*, *krwiobieg* – *Blutumlauf*, *językoznawstwo* – *Sprachkunde*, *parowóz* – *Dampfwagen*). O oddziaływaniu wzorców niemieckich na powstanie polskich złożzeń wzmiankowali m.in.: Jan Łoś (1901), Adam Kleczkowski (1921), Irena Klemensiewiczówna (1951), Renata Grzegorzczkowska (1963), Jiří Damborský (1967), Jerzy Obara (1989), Zenon Klemensiewicz (1999 – wyd. VII), Bogusław Nowowiejski (2010), Tadeusz Lewaszkiewicz (2015, 2021). Język polski wzorował się w tym zakresie także na innych językach obcych – głównie na łacinie, greckim i francuskim.

Bardzo dużo wyrazów złożonych poświadczają również języki łużyckie – górnołużycki oraz dolnołużycki. Tutaj wpływ języka niemieckiego jest oczywisty, ponieważ Łużyczanie od tysiąca lat intensywnie kontaktują się z językiem niemieckim. Przynajmniej od połowy poprzedniego stulecia wszyscy są dwujęzyczni, a od kilku dziesięcioleci znaczna większość zna lepiej niemiecki niż górnołużycki lub dolnołużycki. O mechanizmie kalkowania niemieckich złożeń w górnołużyckim dobrze informuje monografia Helmuta Jentscha (1999).

Początkowo górnołużyckie złożenia z członem *wulko-* pojawiały się jako wynik kalkowania niemieckich jednostek leksykalnych z członem *Groß-*, *groß-*. Po pewnym czasie model ten zadomowił się w górnołużyczyźnie i częściowo funkcjonował również bez oddziaływania języka niemieckiego. Warto w tym miejscu nadmienić, że *Hornjoserbsko-němski słownik* (Völkel 1970 – 1. wyd.) rejestruje 87 złożeń z *wulko-*, gdy *Der Große Duden (...)*, 17. *neubearbeitete Auflage* (Leipzig 1976) prawie 70 wyrazów na *Groß-*, *groß-*. Nowy słownik ortograficzny PWN wraz z *zasadami pisowni i interpunkcji* (Polański red. 1996) dokumentuje 60 haseł z członem *wielko-*. Z danych tych wynika, że wzmiankowany model strukturalno-semantyczny złożeń nie wyróżnia języka niemieckiego. Główna różnica polega na tym, że w niemieckim zdarzają się czasowniki na *groß-* (np. *großmachen*, *großtun*, *großziehen*), zaś słowniki polskie i górnołużyckie nie dokumentują tego typu haseł czasownikowych.

Podstawa materiałowa artykułu

Z dziesięciu miesięcy (1 III 1977 – koniec grudnia 1977 r.) „Nowej doby” wyekscerpowałem wszystkie zauważone górnołużyckie wyrazy złożone z pierwszym członem *wulko-*; wykorzystałem również po kilkanaście numerów „Nowej doby” z lat 1978–1980. Jednak znaczna większość przykładów pochodzi z 1977 r. Zebrany materiał to 728 przykładów użycia jednostek leksykalnych (604 rzeczowniki, 123 przymiotniki i 1 przysłówki), które tworzą 124 hasła: 100 haseł rzeczownikowych (80% wszystkich haseł), 23 hasła przymiotnikowe (19%) i 1 hasło przysłówkowe (1%). Nie jest to materiał bardzo obfity, jednak może być podstawą do sformułowania wartościowych obserwacji.

Cel artykułu

Materiał wypisany z „Nowej doby” zaprezentuję w grupach znaczeniowych, scharakteryzuję pod względem frekwencyjnym oraz rozpatrzę na tle obecności tego typu złożeń w leksykografii języka górnołużyckiego. Powołam się na najważniejsze słowniki górnołużyckie: Pful (1866), Kral

(1927–1931), Jakubaš (1954), Völkel (1970 ~ 1. wyd., 4. wyd. 1981, 5. wyd. 2005, 6. wyd. 2014).

Grupy znaczeniowe złożzeń z *wulko-* wyekscerpowanych z „Nowej doby” (1977–1980)

Zwykle znaczenie strukturalne złożzeń górnołużyckich pokrywa się ze znaczeniem realnym, np. *wulkokombinat* ‘duży kombinat’, *wulkomilinarja* ‘duża elektrownia’, ale czasem znaczenie realne trudno przewidzieć na podstawie składu leksykalnego złożenia, np. *wulkowikowar* (*wikowar* ‘handlowiec’) ‘hurtownik’, *wulkopřerada* (*řerada* ‘zdrada’) ‘zdrada stanu’. W niektórych wypadkach podałem w nawiasie tylko znaczenie drugiego członu, ponieważ nie byłem pewny znaczenia wyrazów nieobecnych w słownikach.

Rzeczowniki (100)

a) Nazwy rzeczy/przedmiotów (43): *wulkoagregat* (3); *wulkočěleso* (1) ‘duże urządzenie’; *wulkodom* (1); *wulkofajma* (18) ‘duża sterta czegoś, np. słomy, gnoju’; *wulkofoto* (1); *wulkograt* (2) ‘duże narzędzie (przyrząd, sprzęt)’; *wulkohat* (2) ‘duży staw’; *wulkohródž* (7) ‘duża obora, stajnia’; *wulkochlěw* (3); *wulkoizolator* (1); *wulkokombinat* (1); *wulkokompleks* (1); *wulkokontainer* (1); *wulkokormjernja* (1) ‘duża tuczarnia’; *wulkokuchnja* (2); *wulkolětadlo* (1) ‘duży samolot’; *wulkomašina* (1); *wulkoměsto* (25); *wulkomilinarnja* (1) ‘duża elektrownia’; *wulkomontaža* (1); *wulkonastroj* (5) ‘duże narzędzie (maszyna)’; *wulkoobjekt* (4); *wulkopjekarnja* (1); *wulkoplanetarij* (1); *wulkoplata* (2) ‘duża płyta’; *wulkoprodrustwo* (2) ‘duża spółdzielnia produkcyjna’; *wulkopřiprawa* (1) ‘duży przyrząd (urządzenie)’; *wulkorěka* (2); *wulkorumnosť* (1) ‘duże pomieszczenia’; *wulkosilo* (1) ‘duży silos’; *wulkosklad* (1) ‘duży magazyn’; *wulkostrój* (1) ‘duża maszyna’; *wulkostudnja* (1); *wulkosud* (1) ‘duża cysterna’; *wulkosudobjo* (1) ‘duże naczynie’; *wulkotraktor* (7); *wulkotransporter* (1); *wulkotwar* (1) ‘duża budowa’; *wulkotwarnišćo* (1) ‘duży plac budowy’; *wulkowagon* (1); *wulkowobchod* (1) ‘duży sklep’; *wulkowoheń* (6); *wulkozawod* (39) ‘wielki zakład przemysłowy’.

b) Nazwy ludzi (15): *wulkoagrarnik* (1) (*agrarnik* ‘obszarnik’); *wulkoakcionar* (1); *wulkobur* (1) (*bur* ‘chłop, rolnik’ – *wulkobur* ‘rolnik posiadający dużo ziemi; w czasach wczesnej kolektywizacji ‘kułak’); *wulkokapitalist* (1); *wulkokubler* (6) ‘obszarnik, kułak’; *wulkoleżownosćer* (2) ‘obszarnik’; *wulkomišter* (2) ‘wielki mistrz’; *wulkomišterka* (1) ‘wielkomistrzyni’; *wulkopokładnik* (6) (*pokładnik* ‘kasjer’ – ‘główny kasjer’); *wulkopóslanc* (122) ‘ambasador’; *wulkopřeradnik* (1) ‘zdrajca stanu’; *wulkopřetřebowar* (1) (*řetřebowar* ‘spożywca, konsument’); *wulkowikowar* (2) ‘hurtownik’;

wulkowjerch (4) ‘wielki książę’; *wulkowoteběrar* (2) (*woteběrar* ‘odbiorca, klient’) ‘klient hurtowy’.

c) Nazwy abstrakcyjne (tj. nazwy zjawisk, czynności, uogólnienia, nazwy klas społecznych, instytucji, jednostek podziału terytorialnego itd.) (42): *wulkoakcija* (9); *wulkoburżuazija* (4); *wulkodžěl* (2) ‘większość’; *wulkofigura* (1); *wulkogmejna* (5) ‘duża gmina’; *wulkoħórtwa* (2) ‘wielkie polowanie/polowanie zbiorowe’; *wulkoindustrija* (2) ‘wielki przemysł’; *wulkokapital* (5); *wulkoknihikupstwo* (2) (*knihikupstwo* ‘księgarstwo’); *wulkokonzert* (1); *wulkomanifestacija* (8); *wulkometropola* (1); *wulkomóc* (3); *wulkomysłność* (2) ‘wspaniałomyślność’; *wulkonadawk* (1) (*nadawk* ‘zadanie’); *wulkopčołkarstwo* (1) (*pčołkarstwo* ‘pszczelarstwo’); *wulkopodawk* (1) (*podawk* ‘zdarzenie, wydarzenie, zajście’); *wulkopóstanstwo* (32) ‘ambasada’; *wulkoprodukcija* (4); *wulkoprogram* (12); *wulkoprojekt* (3); *wulkopředewzaće* (2) (*předewzaće* ‘przedsięwzięcie’); *wulkopřerada* (2) ‘zdrada stanu’; *wulkopytanje* (1) ‘poszukiwanie na szeroką skalę’; *wulkoracija* (2); *wulkoreparatura* (5) ‘duża czynność naprawcza’; *wulkosezona* (5); *wulkoskutk* (2) (*skutk* ‘działanie’); *wulkoslalom* (1) ‘ślalom gigant’; *wulkosubotnik* (1) ‘sobotni czyn partyjny’; *wulkoswjedzeń* (1) ‘wielkie święto’; *wulkoswójba* (1) ‘duża rodzina’; *wulkotechnika* (1); *wulkowiki* (98) ‘targi’; *wulkowikowanje* (12) ‘handel hurtowy’; *wulkowjerchowstwo* (1) ‘wielkie księstwo’; *wulkowójwodstwo* (3) ‘wielkie księstwo’; *wulkowuměna* (1) (*wuměna* ‘wymiana’); *wulkozarjadowanje* (16) (*zarjadowanje* ‘zarządzenie, organizacja, impreza’); *wulkozasadženje* (3) (*zasadženje* ‘wprowadzenie’); *wulkozjednoćenstwo* (1) (*zjednoćenstwo* ‘towarzystwo, bractwo, zespolenie’); *wulkozwěrzata* (1).

Przymiotniki (23): *wulkobyrgarski* (3) ‘wielkoburżuazyjny’; *wulkodieselowy* (1); *wulkoformatowski* (1); *wulkoformatowy* (1) *wulkohubacy* (1) ‘samochwalczy, fanfaroni’; *wulkokécenjaty* (1) (*kécenjaty* ‘kwiecisty’); *wulkokružny* (2) (*kružny* ‘kołowy, kulisty’); *wulkoměščanski* (2); *wulkomocowy* (1); *wulkomócnarski* (2); *wulkomysłny* (36) ‘wspaniałomyślny’; *wulkopismikowy* (1) (*pismikowy* ‘literowy’); *wulkopłoninowy* (2) (*płonina* ‘równina, płaszczyna’); *wulkoplatowy* (1) ‘wielkopłytowy’; *wulkopóstanstwowy* (1) ‘ambasadorowy’; *wulkoratarski* (1) ‘obszarniczy’; *wulkorozměrowy* (1); *wulkorumowy* (2) ‘bardzo przestrzenny, rozległy’; *wulkosledženski* (1) (*sledženski* ‘badawczy’); *wulkošpodłaty* (1) ‘z dużym daszkiem (u czapki)’; *wulkowikowanski* (7) ‘hurtowy’; *wulkowikowy* (22) ‘hurtowy’; *wulkowukonity* (1) ‘nadzwyczaj sprawny, wydajny, produktywny’.

Przysłówek (1): *wulkomysłnje* (5) ‘wspaniałomyślnie’.

Listy frekwencyjne złożzeń rzeczownikowych i przymiotnikowych**Lista frekwencyjna złożzeń rzeczownikowych**

1. Frekwencja 122 (1 hasło): *wulkopóslanc*
2. Frekwencja 98 (1 hasło): *wulkowiki*
3. Frekwencja 39 (1 hasło): *wulkozawod*
4. Frekwencja 32 (1 hasło): *wulkopóslanstwo*
5. Frekwencja 25 (1 hasło): *wulkoměsto*
6. Frekwencja 18 (1 hasło): *wulkofajma*
7. Frekwencja 16 (1 hasło): *wulkozarjadowanje*
8. Frekwencja 12 (2 hasła): *wulkoprogram, wulkowikowanje*
9. Frekwencja 9 (1 hasło): *wulkoakcija*
10. Frekwencja 8 (1 hasło): *wulkomanifestacija*
11. Frekwencja 7 (2 hasła): *wulkohródź, wulkotraktor*
12. Frekwencja 6 (3 hasła): *wulkokubler, wulkopokladnik, wulkowoheń*
13. Frekwencja 5 (5 hasel): *wulkogmejna, wulkokapital, wulkonastroj, wulkoreparatura, wulkosezona*
14. Frekwencja 4 (4 hasła): *wulkoburžuazija, wulkoobjekt, wulkoprodukcija, wulkowjerch*
15. Frekwencja 3 (6 hasel): *wulkoagregat, wulkochlěw, wulkamóc, wulkoprojekt, wulkowójwodstwo, wulkozasadženje*
16. Frekwencja 2 (20 hasel): *wulkodźěl, wulkograt, wulkokohat, wulkohońtwa, wulkoindustrija, wulkoknihikupstwo, wulkokuchnja, wulkoleżownosćer, wulkomišter/wulkomištr, wulkomysłnosť, wulkoplata, wulkoprodrustwo, wulkopředewaće, wulkopřerada, wulkoracija, wulkorěka, wulkoskutk, wulkosudobjo, wulkowikowar, wulkowotebérar*
17. Frekwencja 1 (49 hasel): *wulkoagrarnik, wulkoakcionar, wulkobur, wulkočěleso, wulkodom, wulkofigura, wulkofoto, wulkoizolator, wulkokapitalista, wulkokombinata, wulkokompleks, wulkokoncern, wulkokontainer, wulkokormjernja, wulkolětadło, wulkomašina, wulkometropola, wulkomilarnja, wulkomišterka, wulkomontaža, wulkonadawk, wulkopočłkarstwo, wulkopjekarnja, wulkoplanetarij, wulkopodawk, wulkopřeradnik, wulkopřetřebowar, wulkopřiprawa, wulkopytanje, wulkorumnosť, wulkosilo, wulkoskład, wulkoslalom, wulkostroj, wulkostudnja, wulkosubotnik, wulkosud, wulkoswjedźeń, wulkoswójba, wulkotechnika, wulkotransporter, wulkotwar, wulkotwarniščo, wulkowagon, wulkowjerchowstwo, wulkowobchod, wulkowuměna, wulkozjednoćenstwo, wulkozwerjata*

Powyższa lista 100 hasel rzeczownikowych (604 użycia) zawiera 17 pozycji frekwencyjnych. Dominują zdecydowanie 2 hasła (*wulkopóslanc*

122 r. i *wulkowiki* 98 r.), które stanowią 1,6% hasel, ale pokrywają 38,1% użyczeń złożonych rzeczownikowych. 5 najczęstszych hasel (4,3% hasel) pokrywa 52,3% użyczeń wyrazowych z członem *wulko-*. Złożenia użyte tylko 1 raz tworzą 49% hasel, ale pokrywają zaledwie 8,1% ich użyczeń; wyrazy użyte tylko 1 raz lub 2 razy w większości były okazjonalizmami leksykalnymi i nie weszły do słowników.

Lista frekwencyjna złożów przymiotnikowych

1. Frekwencja 36 (1 hasło): *wulkomyslny*
2. Frekwencja 22 (1 hasło): *wulkowikowy*
3. Frekwencja 7 (1 hasło): *wulkowikowanski*
4. Frekwencja 3 (1 hasło): *wulkobyrgarski*
5. Frekwencja 2 (5 hasel): *wulkokružny, wulkoměšćanski, wulkomócnarski, wulkorumowy, wulkoptoninowy*
6. Frekwencja 1 (14 hasel): *wulkodieselowy, wulkoformatowski, wulkoformatowy, wulkohubacy, wulkokćenjaty, wulkomocowy, wulkopismikowy, wulkoplatowy, wulkopóstanstwowo, wulkoratarski, wulkorozměrowy, wulkosledźenski, wulkošpodkaty, wulkowukonity*

23 hasła przymiotnikowe (123 użycia) tworzą 6 pozycji frekwencyjnych. Częste są 2 złożenia przymiotnikowe (*wulkomyslny* 36 r., *wulkowikowy* 22 r.) – 8,8% hasel przymiotnikowych pokrywa 48% ich użyczeń.

Złożenia z „Nowej doby” (1977–1980) w świetle leksykografii górnołużyckiej

Pful (1866) poświadcza 21 hasel z członem *wulko-*. Kral (1927–1931) pomija tylko dwa hasła swojego poprzednika (*wulkočastnička, wulkočłónnička*). Przejmuje natomiast 19 złożzeń: *wulkobrósnička, wulkoješćeřc, wulkomasanc, wulkomjetele, wulkomócnny, wulkomyslnosć, wulkomyslny, wulkonohaty, wulkonósnik, wulkorěčn(iw)osć, wulkorěčn(iw)y, wulkosćehnawc, wulkosparnik, wulkostarobny, wulkostrašny, wulkoškitnik, wulkowutrobny, wulkozważny, wulkozwěrjowc*. Kral zamieścił 39 dodatkowych hasel: *wulkobanka, wulkodostojnik, wulkohubak, wulkokłosaty, wulkokřiž, wulkokwětny, wulkoležomnosćeř, wulkoležomnosćerjo coll., wulkoležomnostwo, wulkomaršałk, wulkoměsto, wulkoměšćan, wulkoměšćanka, wulkoměšćanski, wulkomócnarstwo, wulkomócnje, wulkomulernja, wulkopřemyslnik, wulkopřemysto, wulkopř(e)kupc, wulkoryćeř, wulkowikowanje, wulkowikowarstwo, wulkowikowař, wulkowikowařka, wulkowikowařski, wulkowjeřch, wulkowjeřchowka, wulkowjeřchowstwo, wulkowjeřchowski, wulkowobkhód, wulkowobkhodnik, wulkowobkhodnica, wulkowobkhodniski,*

wulkowójwoda, wulkowójwodka, wulkowójwodstwo, wulkowójwodski, wulkozornaty.

Jakubaš (1954) rejestruje 43 hasła, z których 29 znał Kral. Nowe hasła Jakubaša w stosunku do Pfula i Krala to: *wulkobłud, wulkoburstwo, wulkobyrgarstwo, wulkokubler, wulkomištr, wulkomlokarnja, wulkomóc, wulkomócnarski, wulkopóštanc, wulkopřekupstwo, wulkopřeradnik, wulkorěka, wulkowiki, wulkozawod.*

Pierwsze wydanie Völkel (1970) dokumentuje 89 haseł z członem *wulko-*. Słownik przejął 40 haseł Jakubaša, pominął 2 (*wulkopřekupstwo* i *wulkostrašny*), 1 zaś złożenie rejestruje w innej postaci morfologicznej (*wulkoležownosć* zamiast *wulkoležomnostwo* Jakubaša). Całkowicie nowe złożenia (nieznane Pfulowi, Kralowi i Jakubašowi) to 49 jednostek leksykalnych: *wulkoblokowy, wulkobur, wulkoburowka, wulkoburski, wulkobyrgar, wulkobyrgarski, wulkodobywanišćo, wulkodobywanje, wulkogenerator, wulkohospodarski, wulkohospodarstwo, wulkohubaty, wulkoindustrialny, wulkoindustrija, wulkoindustrijownik, wulkoindustrijowy, wulkokoksownja, wulkokružnica, wulkokružnicowy, wulkokublerka, wulkokublerski, wulkoležownosć, wulkoležownosćer, wulkomilinarńja, wulkomócnarstwo-wy, wulkomozowy, wulkomozy, wulkonastroj, wulkopisanje, wulkopjekarnja, wulkoprodukcija, wulkoprodukciski, wulkopřerada, wulkopřeradny, wulkopřistaw, wulkorěkowy, wulkorumny, wulkosušernja, wulkotransformator, wulkotransformatorowy, wulkotwar, wulkotwarnišćo, wulkotwarnišćowy, wulkowikowy, wulkowjedrowy, wulkowobchodny, wulkowójwodstwowy, wulkozawodowy.*

Spośród 124 złożzeń z *wulko-* (wyekscepowanych z „Nowej doby” 1977–1980) tylko 33 (25,6%) notuje Völkel (1970). Są to następujące hasła: *wulkobur* (1), *wulkobyrgarski* (3), *wulkohubaty* (1), *wulkoindustrija* (2), *wulkokubler* (6), *wulkoležownosćer* (2), *wulkoměsto* (25), *wulkoměšćanski* (2), *wulkomilinarńja* (1), *wulkomišter/wulkomištr* (2), *wulkomóc* (3), *wulkomócnarski* (2), *wulkomyslnosć* (2), *wulkomyslny* (36), *wulkonastroj* (5), *wulkopjekarnja* (1), *wulkopóštanc* (122), *wulkoprodukcija* (4), *wulkopřerada* (2), *wulkopřeradnik* (1), *wulkorěka* (2), *wulkotwar* (1), *wulkotwarnišćo* (1), *wulkowiki* (98), *wulkowikowanje* (12), *wulkowikowanski* (7), *wulkowikowar* (2), *wulkowikowy* (22), *wulkowjerch* (4), *wulkowjerchowstwo* (1), *wulkowobchod* (1), *wulkowójwodstwo* (3), *wulkozawod* (39).

Większości haseł z „Nowej doby” 1977–1980 (91, tj. 74,4% materiału) Völkel (1970) nie dokumentuje. Są to następujące złożenia: *wulkoagarnik* (1), *wulkoagregat* (3), *wulkoakcija* (9), *wulkoakcionar* (1), *wulkoburžuazija* (4), *wulkočěleso* (1), *wulkodieselowy* (1), *wulkodom* (1), *wulkodźěl* (2),

wulkofajma (18), wulkofigura (1), wulkoformatowski (1), wulkoformatowy (1), wulkofoto (1), wulkogmejna (5), wulkograt (2), wulkohat (2), wulkohońtwa (2), wulkohródź (7), wulkochlěw (3), wulkoizolator (1), wulkokapitalist (1), wulkokapital (5), wulkokćenjaty (1), wulkoknihikipstwo (2), wulkokombinat (1), wulkokompleks (1), wulkokoncern (1), wulkokontainer (1), wulkokormjernja (1), wulkokružny (2), wulkokuchnja (2), wulkolětadło (1), wulkomanifestacija (8), wulkomašina (1), wulkometropola (1), wulkomišterka (1), wulkomócowy (1), wulkomontaža (1), wulkomyslnje (5), wulkonadawk (1), wulkoobjekt (4), wulkopćohtarstwo (1), wulkopismikowy (1), wulkopłoninowy (2), wulkoplanetarij (1), wulkoplata (2), wulkoplatowy (1), wulkopodawk (1), wulkopokładnik (6), wulkopóstanstwo (32), wulkopóstanstwowy (1), wulkoprodrustwo (2), wulkoprogram (12), wulkoprojekt (3), wulkopředewzaće (2), wulkopřetřebowar (1), wulkopřiprawa (1), wulkopytanje (1), wulkoracija (2), wulkoratarski (1), wulkoreparatura (5), wulkorozměrowy (1), wulkorumnosć (1), wulkorumowy (2), wulkosezona (5), wulkosilo (1), wulkoskład (1), wulkoskutk (2), wulkosłalom (1), wulkoslědźenski (1), wulkostroj (1), wulkostudnja (1), wulkosubotnik (1), wulkosud (1), wulkosudobjo (2), wulkoswjedzeń (1), wulkoswójba (1), wulkošpodkaty (1), wulkotechnika (1), wulkotraktor (7), wulkotransporter (1), wulkowagon (1), wulkowoheń (6), wulkowoteběrar (2), wulkowukonity (1), wulkowuměna (1), wulkozarjadowanje (16), wulkozasadźenje (3), wulkozjednoćenstwo (1), wulkozwěryjata (1).

33 hasła z „Nowej doby” (1977–1980) – potwierdzone przez Völkela (1970) – występują również u Völkela (1981). Spośród zaś 91 haseł, których Völkel (1970) nie poświadcza, 5 haseł, tj. *wulkoburžuazija* (4), *wulkohródź* (7), *wulkokapitalist* (1), *wulkokapital* (5), *wulkoracija* (2), Völkel (1981) dokumentuje. Łącznie spośród 124 haseł „Nowej doby” (1977–1980) w tej edycji słownika znajduje się 38 haseł.

Völkel (2005) poświadcza 38 haseł – występujących w „Nowej dobie” (1977–1980) oraz u Völkela (1981), jak również 3 hasła (*wulkopóstanstwo*, *wulkopóstanstwowy* i *wulkoswójba*), które dokumentuje „Nowa doba” (1977–1980), ale brak ich u Völkela (1970, 1981) – łącznie 41 interesujących nas haseł. Wydanie Völkela (2014) nie różni się od wydania Völkela (2005) w zakresie obecności złożzeń z *wulko-*.

Podsumowanie

Materiał leksykalny – wyekscerpowany z „Nowej doby” (1977–1980) – to 124 hasłowe wyrazy złożone z członem *wulko-*, których użyto łącznie 728 razy. Tworzą one 17 pozycji frekwencyjnych – od frekwencji 122 (*wulkopóslanc*) do frekwencji 1 (49 haseł). Rzeczowniki (100 haseł) reprezentują

następujące grupy znaczeniowe: nazwy rzeczy/przedmiotów (43), nazwy ludzi (15), nazwy abstrakcyjne (42). Spośród 124 haseł „Nowej doby” (1977–1980) ostatnie wydanie Völkela z 2014 r. poświadcza tylko 41 jednostek leksykalnych (33,1%). Wiele tych słów nie weszło do różnych wydań Völkela, gdyż z pewnością występowały rzadko lub w wyjątkowych wypadkach. Wydaje się jednak, że niektóre złożenia z *wulko-* powinny się znaleźć w następnej edycji, ponieważ są dosyć często używane.

Na zbadanie zasługują złożenia z *wulko-*, udokumentowane w elektronicznym korpusie języka górnołużyckiego (Hornjoserbski tekstowy korpus HOTKO). Można będzie wykorzystać je w ogólnosłowiańskim opracowaniu budowy wyrazów złożonych. Należy też rozstrzygnąć teoretyczny problem, czy semantyka rzeczowników i przymiotników powoduje blokady lub ograniczenia w tworzeniu złożzeń z *wulko-*.

Bibliografia

- Damborský, J. (1967). Composita w języku polskim. Studium porównawcze. *Poradnik Językowy* (7), 323–333.
- Der Große Duden (...), 17. neubearbeitete Auflage.* Leipzig 1976: VEB Bibliographisches Institut.
- Doroszewski, W. (1935/1936). Przymiotniki złożone w języku polskim. *Poradnik Językowy* (3), 59–64; 1936 (4), 87–92.
- Grzegorzczkova, R. (1963). Charakterystyka słowotwórcza polskich rzeczowników złożonych. *Poradnik Językowy* (7), 255–264.
- Jakubaš, F. (1954). *Hornjoserbsko-němski słownik / Obersorbisch-deutsches Wörterbuch.* Budyšin/Bautzen: Domowina-Verlag.
- Jentsch, H. (1999). *Die Entwicklung der Lexik der obersorbischen Schriftsprache vom 18. Jahrhundert bis zum Beginn des 20. Jahrhunderts.* Bautzen/Budyšin: Domowina-Verlag.
- Karłowicz, J.; Kryński, A.; Niedźwiedzki, W. (red.). (1900–1927). *Słownik języka polskiego [tzw. Słownik warszawski]* (t. 1–8). Warszawa: Nakładem prenumeratorów i Kasy im. Mianowskiego.
- Kleczkowski, A. (1927). Złożenia nominalne w języku polskim i niemieckim. *Prace Filologiczne* (12), 522–540.
- Klemensiewicz, Z. (1999). *Historia języka polskiego*, (wyd. VII). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Klemensiewiczówna, I. (1951). *Wyrazy złożone nowszej polszczyzny kulturalnej. Próba systematyki.* Kraków: Wydawnictwo Studium Słowiańskiego Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kral, J. (1927–1931). *Serbsko-němski Słownik hornjołužiskeje řeče / Wendisch-deutsches Wörterbuch der oberlausitzer Sprache.* Bautzen: Verlag der Maćica Serbska.

- Kurzowa, Z. (1976). *Złożenia imienne we współczesnym języku polskim*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Lewaszkiwicz, T. (2015). Wpływ języka niemieckiego na system gramatyczny języka ogólnopolskiego (na tle wpływów innojęzycznych), In: Wölke, S.; Bartels, H. (eds.) *Einflüsse des Deutschen auf die grammatische Struktur slawischer Sprachen*. Bautzen: Domowina-Verlag, 90–120.
- Lewaszkiwicz, T. (2021). Język niemiecki jako źródło kalk leksykalnych w polszczyźnie XIX i XX wieku. In: Ratajczak, W.; Osiewicz, M. (red.), *Projektowanie niepodległości i dziedzictwo polszczyzny. W stulecie odzyskania niepodległości*. Poznań: Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”, 337–351.
- Łoś, J. (1901). *Složnyja slova w polskom jazyke*. Petersburg: Trenke.
- Nowowiejski, B. (2010). W sprawie wpływów języka niemieckiego na polszczyznę. *Poznańskie Studia Polonistyczne. Seria Językoznawcza* (17), 113–129.
- Obara, J. (1989). *Teoretyczne problemy kalkowania*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pful, K. B. (1866). *Łużiski serbski słownik/Lausitzisch wendisches Wörterbuch*. Budyšin: Verlag der Maćica Serbska.
- Polański, E. (red.) (1996). *Nowy słownik ortograficzny PWN wraz z zasadami interpunkcji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Völkel, P. (1970, 1981, 2005, 2014). *Hornjoserbsko-němski słownik / Obersorbisch-deutsches Wörterbuch. Prawopisny słownik hornjoserbskeje řeče*. Budyšin: Domowina-Verlag.wv

Upper Sorbian compound words with the *wulko-* element in “Nowa doba” from 1977 to 1980 (based on the history of compounds with *wulko-*)

Summary

The material used as a basis for this article includes 124 entries (100 nouns, 23 adjectives and 1 adverb) used 728 times in total. The entries have been ranked into 17 frequency groups – from frequency 678 (*wulkoposlanec*) to frequency 1 (49 entries). Among 124 entries found in “Nowa doba” (1977–1980), 41 lexical units are attested in the most recent edition of Völkel’s dictionary of 2014. It appears that some compounds with *wulko-* should be included in the next edition of Völkel because they are used relatively frequently.

Tadeusz Lewaszkiwicz – prof. emer. dr hab., Instytut Filologii Polskiej UAM. Specjalność naukowa: sorabistyka, polonistyka, wybrane zagadnienia ogólnosłowiańskie. Zainteresowania badawcze: historia języka polskiego i języków łużyckich, wybrane zagadnienia z historii języków słowiańskich (szczególnie zagadnienie roli przekładów Biblii w rozwoju języków słowiańskich), leksykologia polska

i łużycka, słowotwórstwo łużyckie, polszczyzna kresowa, polsko-niemieckie kontakty językowe, historia slawistyki językoznawczej i słowianofilstwa. Wybrane publikacje książkowe: *Słowotwórstwo apelatywnych nazw miejsc w języku górno-łużyckim* (Wrocław 1988); *Łużyckie przekłady Biblii. Przewodnik bibliograficzny* (Warszawa 1995); *Język powojennych przesiedleńców z Nowogródka i okolicy* (Poznań 2017).

e-mail: lewtad@interia.pl